[इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठीमध्ये अनुवाद]

[१९९६] २ एस.सी.आर. ४६०

भारत संघ

विरुद्ध

अजैब सिंग आणि इतर

फेब्रुवारी १२, १९९६

[न्या. के. रामास्वामी आणि न्या. जी. बी. पटनायक]

स्थावर मालमत्तेची मागणी व संपादन अधिनियम, १९५२ :

कलम ७, ८ (१) - अधिसूचनेची प्रसिद्धी - या कायद्यांतर्गत तयार करण्यात आलेल्या नियमावलीतील 'फ' मधील प्रस्ताव प्रसिद्ध करणे - पक्षकार नुकसान भरपाईला सहमत नसणे- लवादाकडे संदर्भित – उच्चतर भरपाई नुकसान भरपाई व व्याजा सह देण्याचा निवाड़ा - १९८४ च्या भू संपादन (दुरुस्ती) अधिनियम ६८ मधील सुधारित तरतुदींचा वापर करून उच्च न्यायालयाने नुकसान भरपाई व व्याज वाढविणे- असा निर्णय दिला की : भू संपादन कायदाच

लागू होत नसल्याने १९८४ पर्यंतचा सुधारणा कायदा लागू होत नाही आणि त्यामुळे वाढीव नुकसान भरपाई व व्याज देय नाही – पुढे, निर्णय दिला की - लवादाच्या निर्णयास उशीर होण्यास शासन जबाबदार नसल्यामुळे शासन व्याज देण्यास जबाबदार नाही – भू संपादन कायदा, १८९४ - १९८४ चा भू संपादन (दुरुस्ती) अधिनियम ६८.

भारत संघराज्य वि. हरी क्रिष्ण खोसला,**[१९९३] पुरवणी २ एससीसी १४९ आणि** भारत संघराज्य आणि इतर वि. मुन्शा आणि इतर, जेटी **(१९९५) ८ एससी २८९**, यावर भिस्त ठेवली.

दिवाणी अपील अधिकारिता : दिवाणी अपील क्रमांक ३७८०-९२/१९९६.

पंजाब व हरियाणा उच्च न्यायालयाने दिनांक १९.७.८५ रोजी एलपीए क्रमांक ६९५-७०७/१९८५ मध्ये पारित केलेल्या न्यायनिर्णय व आदेशावरून.

अपीलकर्त्यांसाठी - व्ही.सी.महाजन, वसीम कादरी आणि सी.व्ही.एस. राव.

उत्तरवादींसाठी - आर.सी.पाठक.

न्यायालयाचा आदेश पुढीलप्रमाणे पारित करण्यात आला :

बदली पक्षकार दाखल करण्यास मंजूरी दिली.

अनुमती दिली.

दिनांक १३ ऑक्टोबर, १९६९ रोजी स्थावर मालमत्तेची मागणी व संपादन अधिनियम, १९५२ (संक्षिप्ततेसाठी, “अधिनयम”) च्या कलम ७ अंतर्गत अधिसूचना प्रसिद्ध करण्यात आली होती आणि निवाडा देण्यात आला होता. त्या अनुषंगाने या कायद्यांतर्गत तयार करण्यात आलेल्या नियमावलीच्या फॉर्म 'एफ' मध्ये प्रतिवादींना प्रस्ताव देण्यात आला होता. उत्तरवादींनी नुकसान भरपाईसाठी सहमती दर्शविली नव्हती. त्यामुळे कलम ८ (१) अन्वये हे प्रकरण लवादाकडे वर्ग करण्यात आले. दिनांक ७ नोव्हेंबर, १९७५ रोजी त्यांनी हे प्रकरण बोर्डवर घेतले आणि दिनांक १९ ऑगस्ट, १९८३ रोजी निवाडा देण्यात आला. लवादाने उच्चतर भरपाई नुकसान भरपाई आणि व्याजासह देण्याचा आदेश दिला. अपीलकर्त्यांनी हे प्रकरण उच्च न्यायालयात नेले असता, उच्च न्यायालयाने दिनांक 10.2.1984 च्या न्यायनिर्णय व आदेशाद्वारे, 1984 च्या भू संपादन (सुधारणा) अधिनियम 68 मधील सुधारित तरतुदी लागू करून नुकसान भरपाई आणि व्याज आणखी वाढविले होते. त्यामुळे, विशेष अनुमतीद्वारे हे अपील करण्यात आले आहे.

भारत सरकार वि. हरी कृष्ण खोसला, [१९९३] पुरवणी २ एससीसी १४९ या खटल्यात या न्यायालयाने असा निर्णय दिला आहे की, या कायद्यांतर्गत संपादित केलेल्या मालमत्तेसाठी १८९४ चा १ भू संपादन अधिनियम अन्वये नुकसानभरपाई आणि व्याजाचे तत्त्व लागू होत नाही आणि म्हणूनच, जमीन मालकांना त्याचा मोबदला मिळण्याचा अधिकार नाही. लवादाची नेमणूक करण्यात केंद्र सरकारकडून असामान्य दिरंगाई होत असल्याने व्याज देण्याचा आदेश देणाऱ्या आणखी एका तीन न्यायाधीशांच्या खंडपीठाचा निर्णय लक्षात घेऊन हा निर्णय देण्यात आला. त्यानंतरच्या सर्व प्रकरणांचा विचार भारत संघराज्य आणि इतर वि. मुन्शा आणि इतर, जेटी

(1995) 8 एससी 289 यामध्ये करण्यात आला. या न्यायालयाने असा निर्णय दिला आहे की, जेथे शासन लवाद नियुक्त करण्यास उशीर होण्यासाठी कोणत्याही प्रकारे जबाबदार नाही, तेथे दावेदार देखील त्याचा मोबदला मिळण्यास हक्कदार नाहीत. जिथे मालकाने जिल्हाधिकाऱ्यांच्या निर्णयाला आक्षेप घेतल्यानंतर लवादाची नेमणूक करण्यास उशीर होण्यास शासन जबाबदार असेल, तर आवश्यकपणे दावेदारांचे व्याज भरण्याचा भार शासनाला सहन करावा लागतो. प्रत्येक प्रकरण आपापल्या वस्तुस्थितीवर तपासावे लागते. या प्रकरणात उत्तरवादींनी अपीलकर्त्याला कळविले होते की, ते जिल्हाधिकाऱ्यांच्या निर्णयास सहमत नाहीत आणि फॉर्म 'एफ' मध्ये प्रस्ताव दिला होता आणि त्यानंतर लगेचच लवादाकडे प्रकरण संदर्भित करण्यात आले होते, लवादाच्या निवाड्यास विलंब होण्यास राज्य जबाबदार नाही. अशा परिस्थितीत, शासन व्याज देण्यास जबाबदार नाही.

भूसंपादन कायद्यांतर्गत व्याज आणि नुकसान भरपाई तरतुदींच्या अंमलबजावणीसाठी अट असलेली कोणतीही वाढीव भरपाई न्यायालय देत नाही, तेव्हा भूसंपादन प्रकरणांमध्ये सवलत आणि व्याज देण्याचा अधिकार न्यायालयाला नाही, असेही या न्यायालयाने वारंवार म्हटले आहे. तसेच १९८४ च्या सुधारणा अधिनियम ६८ अन्वये वाढीव नुकसान भरपाई व व्याज. या प्रकरणांमध्ये भूसंपादन कायदाच कायद्यांतर्गत संपादित केलेल्या जमीनीस लागू होत नसल्याने, १९८४ चा सुधारणा अधिनियम ६८ तितकाच लागू होत नाही. त्यामुळे उच्च न्यायालयाने, नुकसान भरपाई आणि व्याज आणखी वाढविण्यासाठी १९८४ चा सुधारणा अधिनियम ६८ च्या तरतुदी लागू करताना कायद्याबाबत गंभीर चूक केली आहे.

त्यानुसार, अपीले मंजूर केली जात आहेत. लवादाचा नुकसान भरपाई आणि व्याज बाबतचा दिलेला निवाडा जो उच्च न्यायालयाने कायम केला तो रद्दबातल ठरवला जात आहे. इतर बाबतीत, नुकसान भरपाई निश्चितीबाबतचा निर्णय मान्य केला जातो. खर्चाबाबत आदेश नाहीत.

अपील मंजूर .

x-x-x-x-x-x-x

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्याय निर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x-x-x-x